

UN ASPECTE SOCIO-RELIGIÓS DE VILANOVA I LA GELTRÚ AL SEGLE XVIII: LA FUNDACIÓ DE BENEFICIS ECLESIASTICS

MIQUEL ÀNGEL MARTÍNEZ RODRÍGUEZ
Vilanova i la Geltrú

INTRODUCCIÓ

L'estudi que es presenta aquí reflecteix l'anàlisi d'un element religiós amb projecció social que apareix als testaments de qualsevol societat d'Antic Règim (s. xvi, xvii i xviii). Els testaments estaven formats per una doble perspectiva: religiosa i material. La primera consistia en intentar, o millor dit, servir de pont entre Déu i l'home. Aquest aspecte queda palès en les clàusules d'ànimes i el segon aspecte, ja esmentat, és la projecció als homes com un mitjà de confirmar i legalitzar els seus béns enfront la societat. Ara bé, els testaments van tenir una evolució al llarg dels segles; cada vegada més s'anaven convertint en fonts de reivindicació econòmica i tots aquells aspectes religiosos, al començament del s. xviii, van quedar reduïts. Així doncs ens trobem que els testaments vilanovins al s. xviii tenen una espiritualitat gradualment més petita, sobretot en aspectes com l'elecció de sepultura que cada vegada més es deixa a criteri dels marmessors.

Aquesta "descristianització" tan discutida pels investigadors¹ ha d'ésser matitzada ja que en altres llocs d'Espanya a les darreries del segle XVIII el component religiós del testament encara és important.² Bé, aquesta situació incideix en l'aspecte que passaré a analitzar de les fundacions de misses, aniversaris etc. Crec oportú remarcar en aquest moment que els testaments i encara més les fundacions de beneficis són patrimoni de les classes privilegiades de la societat de l'Antic Règim.

Tanmateix seria interessant estudiar el tant per cent de testaments respecte al total de difunts i veuríem que seria molt baix i si estudiéssim el que correspon del total dels testaments a les classes alta, mitjana i baixa se'ns faria palesa la desproporció existent: la classe alta centralitza un percentatge molt alt, les classes populars quasi en són absents.

Una vegada situat en el seu context seria interessant estudiar-les aïlladament del testament del qual formen part. Aquest tipus de fundació forma part del grup dels beneficis eclesiàstics; encara que solament es tracta de petits beneficis en què uns determinats béns són adscrits per finançar-los. Hi ha una sèrie de definicions molt acurades que ajudaran a comprendre-ho millor. Una d'elles, escrita en castellà, ajudarà molt "...son fundaciones perpetuas, hechas con la obligacion aneja de cierto número de misas y otras cargas espirituales en iglesia determinada que debe cumplir el obtentor en la forma y lugar prescritos por el instituyente..."³ també hi ha altres definicions més acurades com la següent⁴ "...una masa de bienes afectos a un fin religioso, tanto si el fin consiste solamente en una carga real que grava bienes profanos, como si los bienes con su carga están espiritualizados...". Aquesta última definició és més acurada perquè hi trobem la diferència entre "Capellania laical" i la "capellania colativa" i entre capellania i fundació "pia". Podríem fer dos grans grups segons en qui radiquen els béns sobre els quals s'institueixen aquestes capellanies. Pel que fa a les capellanies "colativas" els béns van a l'Església, és a dir, en general les capellanies "colativas" són aquelles instituïdes per intervenció de l'Ordinari i transformades per aquest en benefici eclesiàstic mitjançant l'espiritualització dels seus béns; però aquestes segons qui detecti el patronat poden ésser familiars o de sang, en les quals els béns de patronat pertanyen a la família fundadora, o bé no familiars, en les quals el patronat i els béns pertanyen a l'Església i que a la vegada

es subdivideixen en simplement "colativas", que són atorgades per l'Ordinari, i de patronat eclesiàstic particular, en dit cas el patronat va junt amb una dignitat eclesiàstica. Les laicals, com són les de Vilanova, solament necessiten l'autorització de l'Ordinari i l'Església es limita a un paper de vigilància.

Una vegada analitzat i aclarit el que és una capellania procedirem a estudiar el cas vilanoví pròpiament. El primer aspecte que apareix és l'estudi de la base sociològica, és a dir, quins són els grups socials que apareixen com a més representatius d'aquest tipus de religiositat.

Estructura socio-professional

Primerament analitzarem quins són els grups o activitats econòmiques predominants a la nostra vila i després estudiarem quins d'aquests grups apareixen a les capellanies. Aportem per una millor comprensió d'aquest apartat uns gràfics, el primer en tants per cent que ens mostra el pes específic de cada professió al llarg del segle i l'altre complementa al primer ja que solament pretén mostrar quines activitats econòmiques són afavorides pel "boom" del comerç americà. Encara que estem en condicions d'afirmar que els pagesos són el grup predominant⁵ al llarg del segle XVIII, això no és suficient ja que el que realment ens interessa és l'anàlisi qualitativa. Existeix un estancament a finals de segle? Perd importància relativa amb el desenvolupament del comerç americà? Quines altres activitats professionals se'n beneficien?

Malgrat que els pagesos van augmentar d'una manera considerable durant tot el segle, ens donen la impressió d'un cert estancament si els comparem amb el creixement d'altres oficis a les darreries del segle. Els pagesos experimenten un fort creixement a partir de 1739 moment d'una forta expansió de la vinya.⁶ Aquest moment d'eufòria ja no és superat en el que resta de segle si bé experimenta aquesta sensació de desenvolupament típic dels boters i dels comerciants, com es veu en el segon gràfic, a la segona meitat del segle.

Els boters durant la primera meitat del segle estan encantats. No obstant a partir de 1760 el seu "take off" és fortíssim. Aquest creixement està relacionat amb els mariners i tots ells amb el co-

merç americà.⁷ De totes maneres l'expansió és, sense dubte, notable ja que es converteix en un sector de pes específic a la localitat. Els boters depenien per una part de la conjuntura local i per altra banda de la internacional com els mariners. Resumint podem afirmar que els boters van tenir una vida planera, sense massa problemes i que coincidia precisament amb l'expansió ja esmentada de l'agricultura a l'any 1739. Quina evolució tenien els mariners?

Aquest sector, junt amb els pagesos, és el més definidor de la nostra vila i és el que es troba més sotmès a las crisis cícliques del comerç amb Amèrica. Abans d'analitzar aquest grup haig de fer una sèrie de matisacions: en el gràfic que heu trobat primer hi ha escrit el nom genèric de Mar que inclou els mariners, pescadors, mestres d'aixa, calafats, patrons i pilots. Cada un d'ells té una gran importància perquè defineixen si hi ha canvi en l'estructura econòmica d'una localitat.

De moment ja estem capacitats per afirmar que Vilanova deixa d'ésser pescadora per convertir-se en marinera a les primeres dècades del segle XVIII.⁸ Podem dir sense por a equivocar-nos que pescadors i mariners havien invertit els seus papers, o dit d'una altra manera més clara, podem afirmar que els mariners d'avui eren els pescadors d'ahir. Aquest trasbals de pescadors a mariners es completà als primers anys del segle XVIII. Una vegada superat aquest procés els mariners creixen ràpidament superant momentàniament els pagesos durant els anys centrals del segle. Quines raons motiven aquest momentani, però significatiu, predomini del mar sobre l'agricultura?

Els mariners ja han reestructurat el seu sector i estan en condicions de portar a terme un comerç intensiu.

Recordem que la diferència terminològica entre mariner i pescador resideix que el primer navega a gran distància i l'altre ho fa a prop de la costa. Fixem-nos com els pagesos posteriorment recuperen el seu predomini mentre que els mariners estan afectats per les crisis cícliques del comerç americà. En aquest punt és útil recordar les principals dades per comparar-les posteriorment amb la tendència pròpia dels mariners a Vilanova i la Geltrú.⁹

Aquesta expansió ve també confirmada amb l'aparició als arxius parroquials d'un tipus de professió especialitzada a finals de

segle, la dels pilots, a l'igual que a altres llocs de la costa catalana com és el cas de Palamós.¹⁰

Dins de la composició socio-professional trobem un grup fortament relacionat amb l'activitat marinera, els comerciants que inicien el seu "take off" amb el redreçament americà. L'arxiu parroquial planteja un dubte: els comerciants són un grup totalment diferent dels mariners o bé hi ha una certa relació entre ells. És freqüent que el mariner que s'enriqueix amb el comerç passi a denominar-se comerciant. Aquesta possibilitat la suggereix el mètode de reconstrucció de famílies¹¹ ja que en la partida de naixement del primer fill apareix com a mariner i en les darreries com a comerciant.

Grups socials representats a les Capellanies

Una vegada analitzat quina és l'estructura professional de Vilanova i la Geltrú, hem d'analitzar la incidència d'aquesta en el tema que ara ens interessa, és a dir, la sociologia present en dites fundacions de beneficis eclesiàstics.

Com ja he esmentat al començament d'aquest article les fundacions perden importància al llarg del segle XVIII. Hem fet un buidatge exhaustiu de totes les fundacions que es troben a l'arxiu parroquial de Sant Antoni Abat i no n'hem trobat en nombre superior al centenar. Això ja ens parla de la seva davallada i per tant tots els grups socials representats tenen un baix nivell de participació, però el que perdem en quantitat no ens impedeix poder prendre unes conclusions òptimes. Al mateix temps ens permeten veure quines activitats econòmiques són més "aficionades" a fer-les.

Activitats Professionals	Percentatge
Pagesos	26,8 %
Eclesiàstics	14,63 %
Comerciants	9,75 %
Prof. Liberals	7,31 %
Espardenyers	4,87 %
Sabaters	2,43 %
Vídues	39,02 %

D'entrada ja trobem unes dades molt interessants, apareixen tres categories no reflectides en els gràfics de l'estructura socio-professional que sumades passen del 50 %. Els eclesiàstics com és lògic no apareixen com a activitat professional, però en canvi detenen un tercer lloc quant a interès per fundar capellanies. El grup de vídues ocupa el primer lloc en molta diferència dels restants, això ens fa pensar en l'interès de moltes d'aquestes vídues, de forta posició econòmica, per ésser recordades pels seus familiars i amics. Normalment sempre gravaven una part dels seus béns i obligacions a l'hereu a fundar dits beneficis i finalment tenim el grup de les professions liberals (Dr. en Medicina, cirurgià, notaris etc...) que si bé tenien un pes específic molt reduït, però el seu pes qualitatiu era en canvi fortíssim.

Una vegada estudiats quins són els grups que més hi participen el qual ja dona una certa llum al tema perquè ens descarta a professions tan nombroses com els mariners, pescadors, la gran majoria dels comerciants i dels menestrals, ja podem estudiar un altre aspecte també molt interessant: la relació que tenien els fundadors amb els executors de les seves disposicions testamentàries, interessant-me sobretot pel seu parentesc:

Parentesc dels Marmessors	Percentatge
Marit	1,17 %
Dona	1,17 %
Fills	9,41 %
Germà	9,41 %
Néts	1,20 %
Cunyat	1,17 %
Gendre	2,35 %
Eclesiàstic	24,70 %
Amics (mateixa professió)	2,35 %
Amics (diferent professió del fundador) ...	42,35 %

Així doncs veiem com pràcticament dos grups detenen l'obligació de portar a terme les disposicions dels difunts:¹² els eclesiàstics, comprensible ja que era l'Església l'encarregada del compliment de totes les fundacions i, per altra banda, els amics del fundador. Sorprenentment observem com els propis membres de la família es veien apartats en gran part d'aquestes responsabilitats i solament

en pocs casos es lligava aquesta responsabilitat amb el fet d'ésser beneficiat per la fundació. No obstant les fundacions topaven amb la manca d'interès de molts dels marmessors i això també podria ésser una explicació del seu baix nombre. Això ens ve suggerit per llibretes de *Visita Pastoral* que es conserven a l'arxiu parroquial de St. Antoni i són molt il·lustratives d'aquest fenomen.¹³ Ja trobem en la visita pastoral del 9 de maig de 1709 unes advertències molt dures contra els marmessors, i es repeteixen durant totes les visites que es fan al llarg del segle, cosa que demostra, al mateix temps, la seva poca eficàcia. Per comprendre millor això crec que val la pena de transcriure'n una: "...It. manam a tots aquells que tenen y posseixen béns de difunts y tots los que són marmessors de testaments, als quals, no sels es fet lo bé de novenal y ha passat lo any del dia del òbit, lo fassen fer, y deffinir fassan dits testaments, corresponent a la confiança, que de ells feren los difunts (...) en pena de 3 lliures...".

Estructura notarial de les fundacions

L'anàlisi de la mostra obtinguda ens fa palesa l'existència d'una estructura notarial comuna a totes elles; unes tenen més elements que altres, però el punt d'arrancada és el mateix.

Aquestes diferències són les que ens permeten distingir dos tipus de capellanies i per altra banda diferenciar les fetes per eclesiàstics de les fetes pels seglars. L'estructura notarial obtinguda és la següent:

- A) *Característica de la fundació*: Si és una o vàries misses, aniversaris, rosaris etc. i quin dia s'han de celebrar i a quina hora.
- B) *Els fundadors*: Poden ésser o bé els hereus mateixos o el més comú els marmessors. Cal distingir aquí les que són fundades per eclesiàstics i les seglars com ja he dit.
- C) *Acceptació de l'Ordinari*: La fórmula pot ésser en llatí "... tamen hoc in quantum opus sit cum autoritate et decreto Illum. et Rm. Dni. episcopi Barchinonensis sens eius spiritualibus et temporalibus vicarii Generalis et officiales inferius autoritantes et decre-

tantis..." o bé a les darreries del segle XVIII una fórmula més senzilla en què solament es deia en català que es tenia l'acceptació de l'Ordinari.

- D) *Invocació a Jesucrist i a la Verge Maria*: En llatí, a començaments del segle, i a les darreries del segle en català. La fórmula llatina era la següent: "...Gratis ad laudem, gloriam et honorem Dni. Nostri Jesuchristi et in memoriam Sua Sanctissima Passio-nis et ad honorem etiam Ssma. ac Beatissima Virginis Maria Matris Sua et pro animabus dicti quondam... (aquí comença el nom del fundador)". En català la fórmula no era tan llarga: "...De nostre grat i certa siència en alabança, honra y glòria del Omnipotent y de tota la cort celestial...".
- E) *Clàusules*: Regulen a qui li correspon administrar la fundació i quins seran els obtentors del benefici o simplement ho deixa a criteri dels marmessors o del Rector de la parròquia.
- F) *Assignació de capital*: Té com a finalitat subvencionar la fundació.
- G) *Testimonis*: Apareix la conformitat del notari i firmen dues persones de la confiança del testador.

Aquesta és l'estructura de les fundacions vilanovines, però és necessari aprofundir en el seu estudi ja que podem classificar-les primerament en dos grans grups: 1) Les fetes per capellans. 2) Fetes per seglars. Posteriorment analitzarem les pertanyents al grup segon.

Les capellanies fundades pels eclesiàstics tenen unes diferències lleugerament diferents a les fetes pels seglars. Les eclesiàstiques, recordeu que el seu nombre és reduït pel que fa a la mostra obtinguda, tenen unes clàusules molt senzilles i en cap de les fa disposicions creant el dret de patronatge ni lliga a cap membre de la seva família com a obtentor de cap benefici. Sí que notem les diferències entre l'estament eclesiàstic ja que les fundacions fetes per simples preveres eren d'inferior potència econòmica que les fetes per Rectors de parròquia.¹⁴

Ara s'imposa estudiar les més nombroses, les pertanyents al segon grup. Aquestes es caracteritzen per l'existència d'unes clàusules que permeten estudiar amb deteniment la seva finalitat.

Primerament analitzem les que es caracteritzen per tenir unes clàusules més complicades. La seva finalitat és nomenar un administrador de la fundació i els capellans els quals sempre seran membres de la família del fundador. N'hi ha moltes i crec que el millor és estudiar un cas que sigui representatiu per tal de no cansar el lector.¹⁵ Una d'elles, la feta el 24-2-1729, és representativa de tot el conjunt. S'especifica molt clarament quins membres de la família tenen dret a beneficiar-se'n " ...volent y expressament declarant que los fills naturals y naxedors de mi dita Francisca Aldibert y los fills naxedors dels hereus y successors de ma casa y heretat y béns sien preferits als fills (...) de dita ma germana y als fills dels hereus de sa casa encara que estos sien de més edad y que los fills naxedors dels hereus y successors de ma casa, heretat y béns de manera que tenint la edad de catorce anys lo fill segon o la tra de mi dita Francisca y dels hereus y successors de ma casa, heretat y béns que aspirarà a ésser eclesiàstich dega obtenir dita missa encara que hi hage fill segon o altre de la dita Maria y ses hereus encara que sia més avansat de edat ni àduch que digués missa". Juntament amb aquesta clàusula que és la més important n'hi ha d'altres que van perfilant altres aspectes com si el fill de la casa principal encara li falta un temps per ésser capellà, un fill de la casa menys potent pot celebrar-la interinament i també es preveu que si de la casa més potent no hi ha cap fill capellà, el dret a celebrar la missa i per tant de beneficiar-se de l'assignació de capital, dita fundació vagi al fill de la casa menys forta perpètuament. Els capitals adscrits normalment són molt forts, vegeu un exemple:

1)	Censal de	50 lliures que dóna d'interès a l'any	7 lliures	10 sous.
2)	"	"	" 2 "	" "
3)	"	20	" 1 "	" "
4)	"	67	" 3 "	7 " "
5)	"	50	" 2 "	10 " "
6)	"	105	" 5 "	5 " "
7)	"	100	" 5 "	" "
8)	"	70	" 3 "	10 " "
9)	"	130	" 6 "	" " "
10)	"	100	" 5 "	" "
11)	"	100	" "	" "

12)	"	100	"	"	"	"	"
13)	"	50	"	"	2	"	15 "

Així, doncs, la potència econòmica d'aquestes fundacions era molt forta i hi havia interès en aconseguir-les el qual explica que les clàusules fossin tan minucioses.

Altres fundacions especifiquen si és necessari subministrar pa, vi, cera i altres productes per les celebracions litúrgiques.¹⁶ Així en la fundació feta el 30-7-1766 que la utilitzem com a exponent d'aquest tipus, ens trobem amb una sèrie de disposicions molt interessants. En ella es funda un rosari cantat i un ofici, "...el Rosario cantado con asistencia de la Capilla de Cantores de la misma Iglesia todos los años en cada primer domingo de cada mes perpetuamente celebradero de caridad 27 libras y 8 sueldos al año por doze Rosarios que corresponden a él repartideras en esta forma a saber:

- A) 4 libras y 10 sueldos al Párroco por el trabaxo de su asistencia, a razón de 7 sueldos y 6 dineros cada Rosario.
- B) 2 libras y 8 sueldos por el importe de seis velas o cirios que deberán arder en todo el Rosario en el altar en donde se cante.
- C) 18 libras por el trabaxo de dicha capilla en cantarlo a razon de 1 libra y 10 sueldos por cada Rosario.
- D) Y las restantes 2 l. y 10 s. por el salario o capson del procurador que cuidará de cobrar dicha renta..."

Conclusions

Fins aquí m'he limitat a descriure la problemàtica que presenten les actes de fundacions de capellanies i les distintes varietats presents a Vilanova i la Geltrú, però crec que és més important intentar interpretar el seu significat i la seva incidència real en la societat vilanovina d'Antic Règim. A priori podem distingir dues activitats: una espiritual que seria aquella que veritablement es preocupa de la seva ànima i l'altre de tipus molt legalista¹⁷ i que té com a finalitat situar preferentment a un membre de la família. Hem de recordar

que totes aquestes fundacions gaudien d'exempció fiscal, de totes maneres, encara que podem pensar que en alguns casos es podria pretendre crear un hereuatge mitjançant l'apariència de fundacions¹⁸ això no sembla massa probable. Aquí topem amb el caràcter eclèctic de les fonts que no ajuden pas massa a mesurar-les plenament. No obstant hi ha una sèrie de fets evidents; un d'ells és, sense dubte, el caràcter familiar i al mateix temps l'escassa existència de llegats de tipus social.¹⁹ Però, quina explicació donem al baix nombre de capellanies a Vilanova? Aquí m'atreveria a considerar que el fet descristianitzador observat arreu d'Europa, a Vilanova es fa palès, però també es pot intuir l'existència d'una mentalitat burgesa²⁰ que considera que no té sentit bloquejar capitals en aquest tipus d'inversió, però cal remarcar que això s'intueix solament degut al caràcter poc explícit de les fonts.

També observem com hi ha una sèrie de condicions per tal d'obtenir el benefici. En el cas vilanoví estan relacionades principalment amb el parentesc amb el fundador. Pel que fa a les assignacions de capital per subvencionar les fundacions a diferència d'altres llocs²¹ hi ha una forta inversió en censals.

No obstant les capellanies amb el decurs del temps desapareixen totalment. En el cas de les fundacions fetes sobre censals el motiu és la devaluació que donada per una banda, per la disminució de l'interès del censal, que ve donat per Reial Pragmàtica, que queda reduït a un 3 % i a la disminució del poder adquisitiu per l'alça dels preus a llarg termini i tot això podrien ésser factors que provoquessin aquesta manca d'interès de la burgesia vilanovina per invertir en aquest tipus concret ja que generava uns beneficis molt petits a les darreries del segle XVIII.²²

NOTES

1. VOVELLE, M.: *Piété baroque et dechristianisation en Provence au XVIII siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*. Paris, Plon, 1973; 697 pp. Ell troba que aquest fenomen comença a fer-se palès als voltants de 1730 a Provença i es manifesta en la desaparició de les fundacions de misses perpètuas, en la disminució del nombre de misses i de capellans als funerals. També és interessant consultar del mateix autor l'article titulat "Les attitudes devant la mort: problèmes de méthode, approches et lectures différentes". *Annales*, 31, 1, 1976, pp. 120-132. També hi ha altres interpretacions com la d'Aries, Philippe: *L'homme devant la mort*. Paris, Seuil, 1977, 642 pp. Ell defèn la teoria que les invocacions no desapareixen, sinó que queden reduïdes a l'àmbit familiar i el testament resta com una font d'utilitat social i jurídica. També és útil llegir el llibre de CHAUNU, P.: *La mort à Paris aux siècles*

xvi; xvii; xviii. Paris, Fayard, 1978. També és interessant consultar estudis fets per l'escola de Galícia. BARREIRO MALLÓN, B.: *El sentido religioso del hombre ante la muerte en el Antiguo Régimen. Un estudio sobre archivos parroquiales y testamentos notariales*. Actas 1.ª Jornadas Metodológicas Aplicadas a las Ciencias Históricas. Vol. V, Santiago, 1975 pp. 181-98.

2. GONZÁLEZ LOPO, Domingo: *La actitud ante la muerte en la Galicia occidental en los siglos xvii y xviii*. II J.M.A.C.H., Univ. Santiago, 1982.

3. ALVAREZ, Manuel: *Manual de Capellanías* pàg. 9 citat per Eugenia Fernández Cubeiro en "Una práctica de la sociedad rural: Aproximación al estudio de las capellanías de la diócesis compostelana en los siglos xvii y xviii". Publicat aquest article en el llibre titulat: *Los protocolos notariales: fuentes para el estudio de la historia social de Galicia*. Univ. de Santiago, 1977.

4. MIGUÉLEZ, Lorenzo: *Capellania y fundaciones piadosas*. Rev. Ecclesia, 1953, pàg. 24.

5. VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona, 1966, vol. III, p. 433, gràfic n.º 18.

6. VILAR, P.: *Geografía e historia estadística. Historia social y técnicas de producción. Algunos puntos de la historia de la viticultura mediterránea*. "Crecimiento y Desarrollo". Barcelona, 1964, pp. 318.

7. NADAL, J.: *Demografía y Economía en el origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839)*. Estudios de H.ª Moderna, VI, pp. 297.

8. NADAL, J.: *Demografía...* Op. Cit

9. VICENS-VIVES, J.: *Historia Económica de España*. Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 9 ed.

10. NADAL, J.: *Demografía...* Op. Cit.

11. MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, Miquel Àngel: *La població de Vilanova en el s. xviii*. Tesina inèdita, Barcelona, 1981.

12. GARCÍA CARCEL, R.: *Estudio sobre la muerte en Barcelona*. II J.M.A.C.H., Univ. Santiago, 1982.

13. A.P.A. Visites Pastorals, vol. 1683-1771.

14. A.P.A. Consultar les fundacions fetes el 3-10-1735 i la de 15-9-1787. El problema de l'arxiu de Sant Antoni és que no està catalogat i per això no puc donar una informació més acurada.

15. A.P.A. Consultar fundacions fetes el 25-3-1710, 24-2-1729, 21-7-1782 i l'1-2-1786.

16. Consultar fundacions fetes el 30-7-1766 i 8-10-1789.

17. DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Las clases privilegiadas del Antiguo Régimen*. Ed. Itsmo, Col. Fundamentos, n.º 31, Madrid, p. 369.

18. DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio: *Las clases...* Op. Cit. p. 32.

19. MOLAS RIBALTA, Pere: "Religiosidad y cultura en Mataró: nobles y comerciantes en el siglo xviii". II J.M.A.C.H., Santiago, 1982.

20. FERNÁNDEZ CUBEIRO, E.: *Aproximación...* Op. Cit. pp. 209.

21. FERNÁNDEZ CUBEIRO, E.: *Aproximación...* Op. Cit. pp. 212.

22. FERNÁNDEZ CUBEIRO, E.: *Aproximación...* Op. Cit. pp. 214.